

Franckesche Stiftungen zu Halle

Memoria Theologorum Wirtembergensium Resuscitata, h.e. Biographia Præcipvorvm Virorum, qui à tempore Reformationis usque ad hanc nostram ætatem ...

Accessit Elenchus Scriptorum tum editorum, tum in Manuscriptis latentium cum
Supplementis atque Indicibus necessariis

Quibus Historia Ecclesiastica Wirtembergiæ Et Montispeligardi, Productis Diversorum
Theologorum Joh. Brentii, Val. Vannii, Martini Frechti, Ægidii Hunnii, Joh. Assumi, Andr.
Osiandri, &c. literis ...

Fischlin, Ludwig Melchior

Ulmæ, Anno M.DCC.X.

VD18 90845404

De Iohanne Brentio.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-216299

rum Ordine sequentes : Sebastianus Hornmoldus ; N. Schlezius. Hippolytus Roelschius ; Johannes Enslinus ; Johannes Reinhardus ; Balthasarus Eifengreinius ; Joh. Georgius Hünigerlinus ; Ulrichus Broilius ; Samuel Hornmoldus ; Nicolaus Myler ab Ehrenbach ; Wolfgangus Adamus Lauterbachius ; Andreas Bardili ; Joh. Georgius Culpisius. Joh. Georgius à Rühle. Hodie munus istud in personam Ecclesiasticam transiit, Dominum Johannem Osiandrum, Abbatem Hirsoviaum. Præpositi Stuttgardiani, ab Anno 1551. Evangelicorum haud plures fuere, quàm septem. Illorum officium est Sacro Consilio præesse, Academiam Tubingensem, Stipendium Ducale, Abbates cum Scholis Monasticis visitare, & causis matrimonialibus decidendis interesse ; Habent quoque Sessionem & votum in Consilio Principis Intimo. Idque munus inter Evangelicos primus gessit Johannes Brentius, de quo jam plura.

De Johanne Brentio.

§. 10.

Memoriam ejus præter veteres Jac. Heerbrandum, Melchiorem Adami, qui Heerbrandi Orationem exhibet, & recentiores, P. Freherum, (quem ab initio nos secuti sumus, inferitamen hincinde nonnullis & ubi desinit ille, plurimis adjectis, ut inspicienti patebit) atque D. Jo. Fechtium, Dominus Joh. Balthasar Beysslag Halensis

lensis, Philosophiæ in Acad. Witebergensi Adjunctus, hodie Pastor Hallensis renovavit & Johanne Petro Groß. Halis Suevo. Witenbergæ 1693. Typis Christiani Schrödteri. Ille præter ea, quæ in prædictis Authoribus inveniuntur, adducit ingratitudinem Hallensibus erga Brentium (à Joh. Hippolyto Brentio Nèpote in der Brenzischen Zabel-Predigt. & Samuele Edelio, Concionatore Ulmenfi, im Edlen Evangelien-Schatz An. 1659. Ulmæ edito Homil. VI. p. 27.) imputatam, quam à civibus suis studiosè amolitur. Cæterum divinæ providentiæ adscribendum, quod Brentius tanto periculo Halensibus ereptus & Wittembergicis Ecclesiis præfectus est. Aliâ quippe viâ tantum cimelion ab illis obtineri potuisse, vix est credibile. Unde suo quippiam tribuisse dolori nepotem, vero haud videtur absimile, quod J. Beyschlagius cit. loco intimat. lit. D. 3. Idem sub Præsidio, D. Casparis Lœscheri, Theologi in Academiâ Witebergensi admodum celebris,

"P. III.

De Orthodoxiâ Brentii.

Dissertationem defendit Anno 1694. in 4. tametsi, quod miramur, præcipuam materiam, in quâ consensum Viri jactitârunt olim Calviniani, nempe de S. Cœnâ præterierit. Triâ autem sunt doctrinæ capita, quibus tum ex nostris aliqui, tum adversarii, labem Nomini Brentiano quantum ad doctrinam adspargere tentârunt. Primum erat de Osiandrismo, quem à Brentio foveri putârunt, D. Mörlinus, Superintendens Coburgensis, &

(E) 2

Stöffe-

Stösselinus, à Carolo Marchione Badensi An. 1556; cum aliis Pforzhemium ad deliberandum de instaurandis ejus tractus Ecclesiis accersiti. Illi jamdum Anathematismos concinnaverant, quibus non modò Pontificios, Zwinglianos & Anabaptisticos errores damnaverunt, sed alios quoque viros de Ecclesiâ optimè meritos plurimorum errorum reos agebant; Inter quos Brentius quoque non postremus erat, quem de Justificatione, de Baptismo, de Cœnâ Domini & descensu Christi ad Inferos non rectè sentire contendebant. Idque jam magnâ ex parte Dominis Politicis Consiliariis, quos Marchio deliberationi adhibuerat, persuaserant. Enimverò D. Jacobus Andreæ & ipse ad illum conventum vocatus omnem heterodoxias suspicionem à Brentio tam solide removit, ut auditis illis Brentio æquiores facti anathematismos litorâ inducerent. vid. Fam. Andrean. refior. p. m. 61. conf. Fechtii Supplem. Sec. XVI. Appar. Cap. 7. p. m. 247. ubi tamen observat J. Brentium partim *λογομαχίας* Osiandristarum, sub quibus sese magno semper artificio occultaverant, fuisse deceptum; partim amore Osiandri sibi à juventute familiaris, disputationes ejus aliquâ sui parte approbasse. Unde D. Mörlinus ignavo Suevici judicii tepori fuerit iratus. Sed candidè fassus est Brentius in Epistolâ ad Phil. Melancthonem le Osiandri dogma nondum rectè intellexisse, ideoque mitius ex hac & aliis causis sensisse. vid. D. Val. Lösschers/Altres und Neues/ p. m. 87. seq. Alterum caput est de Prædestinatione, quam Samuel Huberus, Bernâs, universalem

fale
VII
Æg
nol
W
ver
mo
pos
fon
tatis
p. 2
no
net
cun
non
huj
se f
usq
ipse
bi.
verb
qui
fuis
Chr
mut
ut e
trac
decr
dict
post
rimu
nam

salem statuens, Brentii testimonio ex Homil. ejus VIII. in 1. Joh. p. 65. munire contendebat; Cui Ægid. Hunnius satisfecit. Et recoctam ab Arnoldo cramben B. Carolus egregiè diluit. vid. *Württembergis. Unschuld.* p. 125. seqq. Ex adverso Calviniani Brentium ad partes in particularismo & absoluto decreto pertrahere annisi sunt, quod post Augustinum Marloratum & personatum Mafsonium summo studio egit Marcus Wendelinus, citatis eo sine Brentii verbis in Exeg. Joh. C. XV. p. 260. edit. Hagenov. ubi hæc habet: Si pro divino capto & quantum ad Dei immutabilitatem attinet, loquendum fuerit, firma stat sententia, quemcunque Deus ante conditum Mundum elegerit, eum non posse perire. Nemo enim rapit oves de manu hujus pastoris. Quem verò rejecerit eum non posse salvari, etiamsi omnia sanctorum opera fecerit, usque adeò inevitabilis est sententia Dei. At verò ipse Brentius sese explicavit tum loco citato, tum alibi. Quod ad locum citatum attinet, paulò ante ista verba disertè docet: Posse aliquem fieri electum, qui antea non fuerit talis. Gentiles iacircumcisos non fuisse electas, factas tamen esse postea per fidem in Christum electas. Ad objectionem deinde de immutabilitate decretorum Dei respondet: Dominus ut est immutabilis, sententiam suam nunquam retractat, nisi nobis mutatis & resipiscentibus: Semel decrevit: Omnis qui non permanserit in lege, maledictus est. Hoc decretum Deus non mutat, nisi postquam nos per Christum mutati & renovati fuerimus. Vult enim Deus, ut peccator maledicatur, nam sic sententia legis, quæ est divina pronunciatur.

(E) 3

Non

Non tamen vult mortem peccatoris, si resipiscat & convertatur. Itaque juxta hujus loci sententiam, Pater tantisper eligit, dum tu in vite manseris & fructum feras: Rursus tantisper abjicit, dum tu fueris extra vitam & nullum fructum feras. Atque hæc quidem pro nostro captu & quantum ad homines attinet; disseruntur. Nam ut Paulus Rom. XI. scribit, donum fidei, quod huic aut illi modò est collatum, rursus auferri potest & alteri dari: Quoniam tu, inquit, excideris & illi rursus, si non permanserint in incredulitate, inferentur. Potest enim Deus denuò illos inferere, nam vide quid illud sit quod in Psal. canitur: Cum electo electus es & cum perverso perversus. Cæterum si pro divino captu, &c. Ex hisce planum est Brentium equidem immutabilitatem decretorum Dei in se concessisse, sed illorum executionem à conditione prævisâ fidei, vel incredulitatis suspensam cum nostris luculenter docuisse. Hinc ad Marbachium scripsit, se idem cum B. Luthero & ipso sentire de prædestinatione, à posteriori videlicet, non à priori de eâ cogitandum esse, ut ex eâ fidem nostram confirmemus, non infirmemus, aut extinguamus vid. *ſecht* Epist. Theol. Part. III. pag. 114. conf. *Beyschlages* Brentius orthodoxus. S. 16. seqq. Tertium, quod Brentio impingere nonnulli sategerunt, erat dogma Cinglianum de S Cœnâ. Etenim Bartholomæus Hagenius, Pastor in districtu Nürtingensi, Principi Sabinæ, Christophori Ducis matri, aliàs gratus, ita, ut aliquoties eum ad se vocaret & loco Concionatoris Aulici uteretur, cum Anno 1579. Sturtgardiam in Synodum, ut fidei suæ rationem redderet, esset vocatus, publice

lice
bris
scrip
fidei
relpe
derit
quer
per
verit
tæ ca
dux
lian
verit
corp
præ
mira
tem
ideò
argu
xim
os fi
bell
hac
à qu
Anc
diffe
con
ipsi
Pal
in l
cum
pro

licè professus est, se doctrinam suam ex Brentii libris, exegesi imprimis in Johannem didicisse, ubi scriptum legatur: Os corporis accipere panem, os fidei accipere corpus Christi. Cui Brentius irascens respondit: Quod impudentiorem hominem vix viderit, qui audeat viventi Brentio errorem tribuere, quem jam inde ab exordio hujus controversiæ semper execratus sit & plurimis publicis scriptis refutaverit. Maximè verò in Exegesi suæ commemoratæ capite sexto, unde hæc ejus mutilata verba produxerat, ubi ex professo contra hunc errorem Zwinglianorum pugnaverit & argumentum objectum solverit. Sic enim Cinglianos argumentatos esse: Si corpus Christi per miraculum in Coenâ Domini præsens esset, utique etiam sentiretur, sicut omnia miracula in oculos hominum incurrunt. Quia autem corpus Christi in pane nullo sensu percipiatur, ideòque etiam non adesse credendum sit. Ad hoc argumentum se respondisse dicebat Brentius, ut maximè os corporis non sentiat corpus Christi, tamen os fidei sentire. Quæ cum ita se habeant, sicut libellus testetur, hortabatur Hagenium: Ne posthâc ad tuendum errorem suum verbis Brentii utatur, à quo toto pectore abhorruerit semper. vid. Fam. Andrean p. m. 97. 98. Tametsi verò J. Brentius dissensum suum à Calvinianis & Cinglianis sæpissime contestatus fuerit; nihilominus illi non destitère ad ipsius consensum provocare. Unde etiam Elector Palatinus ante Colloquium Maulbronnæ habitum in literis ad Christophorum Ducem Wirtembergicum datis, verba Brentii modò ab Hagenio citata pro suorum sententiâ tanta quidem cum fiducia adduxit,

duxit, ut penè Brentium in suspicionem collusionis cum Calvinianis apud Principem coniecisset; Quà causâ gravissimo mandato iussus est mentem suam & conscientiam exponere, ad quod sequentibus respondit: &c. &c.

Uer Fürstl. Gnaden hat mir gnädig-
lich befehlen und auferlegen lassen/
nachdeme ich in Exegesi super Johannem,
in Capite Sexto, so vor 35. Jahren in
Truck außgegangen / von dem Sacra-
ment des Abendmahls geschrieben / für-
nehmlich diese Wort: Corporis os acci-
pit panem & vinum, os fidei accipit
corpus & sanguinem. Und sich etliche
daran stossen / auch mich in Verdacht ha-
ben / als ob Ich der Zwinglischen Men-
nung nachhalte / der wahrhaftig und we-
sentliche Leib und Blut Christi seyen nicht
im Abendmahl gegenwärtig / werden auch
darinnen nicht gegenwärtiglich außgetheilt/
daß ich darauf E. F. G. mein unterthänig-
sten Bericht und Declaration thun sol-
le. 2c. Hierauf will E. F. G. ich in Unter-
thänigkeit nicht verhalten / daß ich auß
Gottes Gnad vor 40. Jahren von An-
fang dieses Streits / allwegen dieser Men-
nung / vermög Göttl. Worts gewesen/
daß

daß der wahrhaftige Leib und Blut Christi im Abendmahl gegenwärtig seye und außgetheilt werde / bin auch für und für in Colloquiis, in Schrifften / in Concionibus auch in Verfassung der Augspurgischen Confession An. 30. darben ich auch als ein Untwürdiger gewesen / auf deren Seiten / so die Zwinglianer von wegen des Abendmahls Christi verworffen / gestanden / und hab sonderlich die bemeldte Schrift in sexto Capite Exegesis in Johanneum wider die Sacramentirer und Zwinglianer gestellt / darum ist es mir frembd / wie Ich doch hierzu komme / daß Ich eben auß dieser Schrift / da Ich die Zwinglische Meinung als einen Irrthum verworffen / solle für einen Zwinglianer gehalten werden. His præmissis affert eandem explicationem verborum suorum, quam Hagenio dedit, supra laudatam. Addit deinceps sequentia: Neben dem hab Ich in derselben Schrift außdrucklich von dem Articul unsers Glaubens: Er ist gen Himmel gefahren / gehandelt und angezeigt / daß die Himmelfahrt Christi der wahren Gegenwartigkeit des Leibes und Bluts Christi

(E) 5

im

im Abendmahl nichts benemme. Hab mich auch darinnen referirt / auf D. Luthers seel. Sermon so Er dazumahl in Truch hat außgehen lassen. Hic recitat ejus formalia verba, & subjungit: Hæc Lutherus. Diese Sermon hat D. Lutherus seel. gethan und geschrieben / mehr dan vor 30. Jahren. Ja auch vor der Augspurgis. Confession, und ist bey den Theologen Augspurgis. Confession sweder zu Wittenberg / noch anderstwo niemand erfunden worden / der solche Sermon angefochten / oder verworffen hätte / biß nach seinem Tod die Philosophia hat woltenmeister werden / und viel von der Eigenschafft des Menschlichen Leibes predigen. So haben auch Zvvinglius, Bucerus, Schvvencckfeldius, zur selbigen Zeit wider mich als ihren in dieser Sache Widerwärtigen öffentlich geschrieben. Nun kan es je nicht billich seyn / daß man auß meiner ganzen Handlung und Schrifften allein etliche Worte klauen / und dieselbige wider mein öffentlich / und so oft bezeugte Meynung deuten und außlegen wolte.

Nachdem aber solches nicht allein der Augspurgischen Confession, so bey etlichen

chen
der
auf
wer
kein
ten
Gn
mich
mein
Ch
Han
chen
einr

thod
laren
nion
Wirt
bare
Don
hac
lioru
evita
tamm
se tu
doch
fove
mul
orna

ehen NB. auch muß Zwinglisch seyn / sondern auch den hellen Worten Christi / so auf den Zwinglischen Schlag gezogen werden / aufgetroffen wird. So ist es kein Wunder / daß es mir gleicher Gestalten widerfähret. Hier auf bitte E. Fürstl. Gnaden Ich gehorsamlich / sie wollen mich gnädig entschuldiget halten / und meine Meinung von dem Abendmahl Christi vielmehr auß dem ganzen Haupt-Handel / dann auß etlichen ohngefährlichen Worten mit Gnaden bedencken / und einnehmen. 2c. 2c.

Hæc sunt præcipua capita , in quibus orthodoxia Brentii videbatur olim periclitari. Singularem tamen sententiam de abstemiorum communione sub unâ , cui in Apologiâ pro Confessione Wirtembergensi accessisse videtur , non audent probare Theologi. vid. D. Brochm. Syst. L. De Cœnâ Dom. Cal. Consc. IX. p.m. 1265. edit. in 4. Itaque hæc occasione quantum ad authoritatem Brentii & aliorum Theologorum notamus. 1. Polygraphos vix evitare contradictiones, saltim apparentes. 2. Certamine nondum moto securius plerunque locutos esse tum Patres , tum veteres Theologos. 3. Viros doctissimos , singulares & sibi proprias communiter fovere opiniones in iis, quæ de fide non sunt. 4. Formulam Concordiæ inter alias eâ de causâ fuisse adornatam, ne quis ulterius ad unius vel alterius Evangelici

gelici Doctoris privatam sententiam provocaret. Id quod Polycarpus Lyserus Junior, in Epistolâ ad Lucam Osiandrum Juniorem datâ (cujus αὐτοῦ γράφον possidemus,) ad auctoritatem J. Brentii objectam respondit. De cætero moderationem, quâ erga Cinglianos clandestinos & Osiandrum ab initio usus fuit, Brentio fraudi & detrimento fuisse, ipsiusq; orthodoxiam in discrimen adduxisse ex jam dictis non obscurum est. Solent nonnulli leniter agere cum hæreticis, vanâ spe ducti, fore, ut eos in viam veritatis reducere & Ecclesiæ lucrari queant. Ista autem lenitudo nunquam effectum habuit felicem, quin potius adversarii talium moderatione abusi consensum ipsorum identidem jactârunt, eosque in suspicionem collusionis cum hostibus Ecclesiæ apud sinceros Theologos conjecere. Subjungimus hîc Brentii de gradibus & honoribus scholasticis judicium. Cum enim ipsi ab Illustrissimo Principe Wirtembergico, Ulrico, piâ recordationis, post recuperationem Ducatus, Academiæ Tubingensis reformatio & repurgatio ab erroribus Pontificiis esset demandata; occurrebant tûm, qui non admodum honorificè de gradibus & promotionibus Academicis, suâ cum solennitate conjunctis sentirent, ideòque abrogandas existimarent, ut quæ papismum saperent. Ibi Dominus Brentius gravissimè & constantissimè nasutulis illis se opposuit; rationabilem & perantiquam Ecclesiæ consuetudinem, Historiarum atque Canonum monumentis confirmatam ostendens, ne quis sine publico piorum & probatorum Doctorum testimonio ad docendum admittatur. Addebat insuper, hoc modo ordine disci linguas & artes huma-

no gen
cessari
ventu
Quibu
pud P
duum
pietati
monia
dreæ C
Magin
rum su
fensio
staticæ
Cum
omni
physic
corpor
ducere
cabulo
ipsum
Patren
Imò in
annes
guinar
rens T
milit
string
illam
videre
Cent.
dax &
tariâ

no generi (quoad Ecclesiam & Rempublicam) necessarias: excitari etiam ad majorem diligentiam juventutis ingenia: propositis honorum præmiis, Quibus & aliis rationibus *Ἀντιλέγοντας* vicit & apud Principem obtinuit, ut in hac Academiâ Graduum Renunciationes (quæ aliud nihil sunt quam pietatis, eruditionis, probèque exantlati laboris testimonia) in usu legitimo conservari voluerit. vid. Andree Osiandri Orat. Funebr. De Vitâ & Obitu Joh. Magiri. p. m. 14. Denique Brentius Calvinianorum summum odium sibi contraxit assertionem ac defensione solidâ Majestatis divinæ, vi unionis hypostaticæ, humanæ Christi naturæ communicatæ. Cum enim animadverterent, per hanc doctrinam omnium illorum argumentorum, (quæ ex ratione physicâ naturæ Christi humanæ contra præsentiam corporis & sanguinis ejus in Evcharistiâ solent producere) nervos uno ictu incidi; eam non solum vocabulo ubiquitatis sarcasticè traduxerunt, sed & ipsum Brentium variis scommatibus lancinaverunt, Patrem Ubiquitatis & hanc ejus filiam vocantes; Imò in tantum excrevit nonnullorum furor, ut Johannes Franciscus Aspastes Salassus virulentus & sanguinarius Cinglianus Testamentum ejus, Amburens Testamentum vocaverit, & eum truculentum militem appellaverit, qui gladium in Cinglianos stringendum esse sualerit. (Hinc Brentius pateram illam deauratam Cardinali Lotharingo remisit, ne videretur cum Pontificiis colludere. vid. Osiand. Cent. XVI p. m. 736. Danæus homo apertè mendax & manifestè blasphemus Brentii de re Sacramentariâ scripta delirium & furorem: Authorem verò delirium

delirum, furiosum, ambitiosum, inconstantem, avārum seminatore dissidiorum vocavit, qui magnā animi levitate & inconstantia Syngrama à se, sub initium hujus controversiæ conscriptum damnaverit & post mortem Philippi Melancthonis, primatum in Germaniæ Ecclesiis affectaverit, ac dissidia non solum vivis scriptis suis, verum etiam mortuus funesto Testamento seminauerit. vid. Brentii Junioris Apolog. pro Patre p. m. 6. 7. Hæc & alia ἐγκλήματα mirum est, quod Arnoldus non repetierit, qui Brentio non Huberianismum tantum affricare, verum etiam controversiæ Ubiquitisticæ resuscitationem adscribere, imò intrusionem in officium Politicum obijcere sustinuit, fusè & ex merito castigatus à Domino Caroli. I. cit. quæ sanè sufficere poterant cuivis Lectori cardato. Enimverò, cum Defensor Arnoldi, vel ipse fortean Arnoldus sub ejus larvā eā omnia recoxerit, etiam hic loci prolixius agendum est

De J. Brentii officio.

UBi tria nobis consideranda veniunt. 1. Quis fuerit? 2. Quā conscientia tanto muneri potuerit præesse? 3. Quā ratione in eo fuerit versatus? Ad primam quæstionem quis fuerit? Respondet Lucas Osiander Libr. III. Cent. XVI. Hist. Eccl. p. 819. Cap. 66. (non 65. uti falsò citat Arnoldus, in der Historischen Betrachtung p. m. 445. Unde colligo eum ne quidem inspexisse Osiandrum, cui tamen suam superstruxit relationem.) Hic inter Viros celebres, qui Anno 1570. obierunt, refert Brentium

tium se
Theol
dential
gicoru
& scrip
que à I
Proxim
Dei sen
luberr
Pontif
Cingli
tuus ef
septua
quinq
mā cur
siander
laudem
dro in
officiu
nocent
p. 580
cere c
Libr.
sich d
einge
bey S
befan
Prob
hog v
plum
ccii, c

tium sequentibus verbis: Joannes Brentius, Senior, Theologus eximius, & propter singularem prudentiam & dexteritatem etiam Ducum Wirtembergorum intimus Consiliarius. Hic voce & scriptis fideliter Ecclesiam Christi erudit: ideoque à D. D. Luthero in magno honore habitus est. Proximus certè à Luthero inter fidos & praestantes Dei servos numerandus. Edidit multa didactica saluberrima scripta: Multa etiam Polemica adversus Pontificios errores: Et contra Sacramentariorum, Cinglianorum & Calvinistarum deliramenta. Mortuus est senio confectus & laboribus exhaustus, cum septuagesimum primum ætatis annum attigisset & quinquaginta annos Ministerio Ecclesiastico maximâ cum laude & utilitate præfuisset. Hactenus Osiander l. cit. Ex quibus manifestum est, omnia in laudem Brentii dicta, neque per somnium Osiandro in mentem venisse, ut Brentium intrusionis in officium Politicum incusaret, cujus verba pari innocentia & intentione repetiit Kromajerus Hist. Eccl. p. 580. Nihilominus ex hâc nive atrum virus elicere conatus est, G. Arnoldus Hist. Hæret. P. II. Libr. XVI. cap. XV. §. 10. ubi hæc habet: Wie sich die Theologi so gar oft in politische Aemter eingelassen / ja in die höchsten Ehren - Stellen bey Hofe und sonst / ist auß vielen Exempeln bekannt. Der alte Joh. Brentius war zugleich Probst / und auch geheimer Rath beym Herzog von Würtemberg. Subjungit deinde Exemplum Jac. Andreae, quem itidem iugillat & Joh. Funccii, qui πολυπραγμοσύνην suam publicè est confessus

fessus ante supplicium, adeòque Brentium in eodem censu habet, quo Funccium. Judicet nunc Christianus Lector: Num hanc suam maledicam observationem ex Osiandro & Kromajero bonâ fide justificare possit? Et num boni Viri sit ea, quæ Authores in laudem celebrium Virorum annotârunt, in vituperium convertere? Equidem à Consiliis intimis fuisse Brentium suis Ducibus ex Osiandro & Kromajero probatur. Id verò ex intentione prædicti, utriusque Authoris, maximè Osiandri, inter elogia Brentii esse relatum, è toto contextu sole clarius apparet. Imò reverâ ad summum Viri encomium pertinere, homines à partium studio liberi judicabunt omnes. Ita namque doctissimus Anglus Joh. du Boy, etiamsi reformatæ professionis Theologus, inde colligit in Libro: *Stern und Kern. Part. I. p. 642.* Wann wir viel solche Bischöffe hätten / wie Ambrosius, so würden wir viel Kayser haben / die wie Theodosius wären. Wenn Brentius der Rath ist / bey dem Herzog zu Württemberg / so würd die Religion desto besser bekräftiget. 2c. apud Serpil. Epit. Theol. Suev. p. m. 129. Quando igitur G. Arnoldus ea, quæ à cordatis Viris non honori tantum Brentio, sed & emolumento Ecclesiæ fuisse ducuntur, culpat, vituperat & in crimen convertit; annon in charitatem Christianam, quam tantopere jactitat in scriptis suis, enormiter peccat & strenuè Sycphantam agit? Sycphanta enim est, qui benè dicta & facta in malum sensum detorquet, quemadmodum Diabolus ipsum Deum ejusque verbum in paradiso ἐσυνόφδυνος. conf. Suidas. Buddæus, &c. Atat regerit Arnol-

Arnol
ut pol
sceant
Gerha
tii &
sensur
set.)
nam l
Intim
Sach
lum,
fuisse
di per
tius in
nec n
se ais
ipsum
nera f
luit.
vation
lumn
est,
Minis
bergi
tum p
redac
Prop
mum
38. 4
ideò f
busd
dedit

Arnoldi hyperaspistes : Theologis non competere, ut politicis rebus (in Staats: Sachen) sese immisceant ? Quo fine adducit testimonia Dannhaueri, Gerhardi, Lutheri, Cypriani, Bebelii, Quenstedtii & Grosgebaueri. (Poterat & Brentii ipsius consensum citare, nisi criminis reum facere constitueret.) Sed quæso, Arnoldiane, fideri tuam ? Ubi nam locorum de Brentio legitur, quod Consiliarius Intimus fuerit, in rebus publicis ? (in Staats: Sachen ?) Ipsemet inficias ivisti, adversus Carolum, quod Arnoldus Brentium Statûs Ministrum fuisse scripserit, & B. Carolum sexies verba Arnoldi pervertisse nugaris. Dicigitur fodes : Num Brentius in rebus politicis intimum egerit Consiliarium, nec ne ? Si affirmas ? Utiq; Ministrum Statûs fuisse ais, & protestatio tua pro Arnoldo est contraria ipsius facto, quippe qui Theologos in Politica munera se immisisse, Brentii exemplo comprobare voluit. Si negas ? deferis tuum Arnoldum & observationem ejus de officio Brentii Politico meram calumniam esse confiteris. Sed & dicamus quod res est, sciant Brentii cavillatores : Illum omnino fuisse Ministrum in rebus gravissimis Ducatus Wirtembergici Statum Ecclesiasticum & Politicum, (qui tum primum in eam, quâ floruit hætenus, formam redactus est,) concernentibus. Idque ad Exemplum Prophetæ Nathanis, qui sanè Consiliarium Intimum Davidis & Salomonis egit. 1. Reg. I. v. 11. 38. 44. seqq. Quemadmodum verò Nathanes non idè fuit Consiliarius Politicus, quod in rebus quibusdam ad regimen politicum spectantibus salubria dedit consilia, ita nec Brentius ἀλλοτρίοις σκοπίας

(F)

cri-

crimine onerari potest, quod Principi Christophoro fuerat à consiliis intimis. Conscientiam quippe tangebant, quæ tum temporis agitabantur deliberationes, quales erant, 1. De repurgatione Ducatus à fermento Interimistico. 2. De conscribenda confessione & Concilio Tridenti exhibendâ. 3. De exterminio Judæorum, Cingarorum & sectariorum. 4. De reformatione Claustrorum. 5. De Ordinationibus Ecclesiasticis. 6. De disciplina Ecclesiasticâ. 7. De usu bonorum Ecclesiasticorum & eorum peculiari administratione. 8. De correctione Ministrorum Ecclesiæ. 9. De concordia ineundâ cum Calvinianis, &c. Quæ omnia sanè ad consilii sanctioris Collegium pertinebant. Is autem solos Politicos adhibere uti ineptum, ita iniquum fuisset; Ex quo facile jam concluditur, quod Brennius bonâ Conscientiâ intimis consiliis potuerit defungi, imò jure divino debuerit. Neque hæ sunt Cursæ seculares, quas Dannhauerus Christisteide, pag. 385. neque negotia secularia, quæ Gerhardus Loc. de Minist. Eccl. §. 299. neque molestiæ, & laquei seculares, aut actus terreni, quos Cyprianus; nec denique peregrinæ actiones, quas B. Lutherus occasione dicti Luc. XII. 13. taxavit in Ministris Evangelii. Longè enim aliud est de rebus merè politicis consilia proponere, aliud de jam propositis conscientiam Principis instruere. Quid sunt, vel saltem esse deberent, omnes Confessionarii & Concionatores Aulici, quàm intimi Principum Consiliarii, qui intimas conscientiæ fibras vellicare tenentur? Talem itaque Theologus quicumque agere potest etiam in politicis. Statûs vero Ministrum, qui nimirum moder-

modern
fluent
tamest
nit. I
coërcea
negotii
tur exin
teritate
& hanc
filium
pter de
filiariu
laribus
rentur
sens. J
filiarii,
in secul
dere &

P
ratione
versatus
lari, q
dum.
Etiam T
liticis s
felicia
nempe
sât, ve
centiâ n
politica
sine, n

modernam statûs rationem è Machiavelli principiis fluentem observet, præstare ne Christiano quidem, tamen *πολιτικός*, nedum Theologo convenit. Illud verò laurum meretur, cujus esu risum coërceas, quando Arnoldianus armiger Brentium in negotiis secularibus consultum fuisse probare conatur exinde, quod B. Osiander & Kromajerus dexteritatem & prudentiam ejus singularem collaudent, & hanc pro causâ præcipuâ adducant, quod in Consilium secretius fuerit allectus. Scilicet, qui propter dexteritatem & prudentiam singularem in consiliarium intimum adsciscitur, ille necessario in secularibus negotiis est consulendus; quasi verò non darentur in orbe (*Geheime Kirchen- und Gewissens-Räthe*) intimi conscientiæ vel Ecclesiæ consilarii, & dexteritas cum prudentiâ singulari saltem in secularibus requirerentur? Quid est fumos vendere & rabulam agere si hoc non est?

Patet interim vel ex adversarii testimonio: Quâ ratione Brentius in officio intimi Consilarii fuerit versatus, nempe cum dexteritate & prudentiâ singulari, quod probè notandum adversus ipsum Arnoldum. Etenim hoc pacto fatetur ejus defensor: Etiam Theologos benedicta divinitus consilia in politicis subministrare posse, cum tamen ea successu infelicia suprà citato loco vocaverit Arnoldus. Ita nempe defensor dum excusare nititur, illum accusat, vel deserit. Deinde Brentium non ex complacentiâ negotiorum secularium, sed bonâ intentione politica quædam tractasse intimat. At qui bono fine, non rerum secularium prolubio (& quidem legitime

gitimè ad munus suum vocatus, uti Brentius,) politica tractat, ille immissionis in summum honoris in Aulâ fastigium, adeoque *πωλυπραγμοσύνης*, non sine calumniâ & mendacio arguitur, quod ipsum tamen Arnoldus fecit, dum Theologos politicis se immiscuisse officiis comprobare nititur. Sie haben sich (ait) in die höchsten Ehren- & Stellen bey Hofe eingelassen / & illicò adducit exemplum Brentii. De cætero probè observaverat B. Carolus: Brentio non tantum temporis fuisse ut secularibus negotiis vacare potuerit, cum tot scripta ut Præpositus ediderit. Ad quam objectionem fatiscens advocatus Arnoldi, ne nihil diceret, respondet: Facile cogitandum in exilio commentarios fuisse exaraturum ut eò plus temporis ad alia negotia haberet, cum Stuttgartiam veniret. Enimverò & hoc *ἔυρημα* falsum esse partim historia Brentii, partim Catalogus scriptorum P.I. à nobis exhibitus evincit. Nam in exilio nonnisi Esaiam illustravit; & è Psalmis nonnullos cum Catechismo. Stuttgartiæ verò confecit Confessionem Wirtebergicam An. 1551. Commentarium in Genesin. Anno 1553. in Exodum. 1557. in Marcum 1559. in Numeros. An. 1560. in Epistolam ad Romanos 1564. In Matthæum. 1566. in Devteronomion & Psalmos sub finem vitæ cum Postilla Evangelicâ, nequid dicamus de Scriptis contra Petrum à Soto & Calvinianos editis, integrum Tomum in folio absolvantibus, deque duobus aliis *ἀνευδότοις* manentibus. Præterea singulis septimanis ter vel quater concionatum esse accepimus, adeò, ut quibusdam diebus admodum paucos

cos
Piam
gasse
istis a
inten
fons
riat.

versa
rum
Deu
bus i
Mini
nold
num
Eade
junct
μήμη
Eteni
scribi
pho i
Polit
serva
Func
nexc
gare
non t
sinat
nes,
ctam
cori.
& ca

cos haberet auditores. Animadvertisse id quem-
piam & per aream Curiaē fortē incedentem interro-
gasse : Ut quid laborem sibi crearet, quem diebus
istis audiret ferē nemo. Eum verò nihil commotum
intento in vicinum fontem digito dixisse : Atqui &
fons iste aquam suam fundit, tametsi nemo hau-
riat.

Omnem igitur frontē perfricat B. Caroli ad-
versarius, dum de perversione ac deterfione verbo-
rum Arnoldi toties conqueritur. Quid enim per
Deum immortalem, homo qui se summis honori-
bus in Aulā immitit, aliud est quàm Status Politici
Minister ? Atqui sic vitam Brentii circumscripsit Ar-
noldus. Non itaque dicta ejus pervertit, aut in alie-
num sensum detorsit B. Carolus, sed saltim explicavit.
Eâdem fronte negat Brentium decollato Funcchio ad-
junctum esse ab Arnoldo & per iniquissimam
μῆμιν Caroli verbis ad judicium Orbis provocat.
Etenim quæ de Brentio, J. Andreae & Funcchio licet
scribit Arnoldus, non tantum eodem sunt paragra-
pho inclusa, sed & manifestè sub eodem marginali :
Politische Memter der Theologen; sub eâdem ob-
servatione & quidem primo loco, cum exemplum
Funcchii postremum occupet, adeòque in eâdem con-
nexionē Logicâ leguntur. Certè tam aperta perne-
gare & cordatis lectoribus oculos quasi eruere velle,
non tam temeritas est, quam insania aut stupor. De-
sinat G. Arnoldus tam putidas admittere excusatio-
nes, cui lapsus in hoc passu & injuriam Brentio fa-
ctam agnoscere, nec detrimento fuisset, nec dede-
cori. Nunc vero pertinacia in falsi crimen verâ fidem
& candorem ejus prostituit. conf. L. Zeibichii Sche-
diasma

diasma de Theologis ad tempus commodatis. pag. m. 41. Superest, ut nonnulla annotemus

De J. Brentii Colloquiis & Scriptis.

Varia fuere colloquia, quibus interfuit Brentius nec postremas partes egit. Mittimus tamen publica supra jam memorata P. I. De privatis nonnulla restant. Augustæ Viandelicorum non tantum cum Cochläo, sed & Augustino Mario, Episcopo Suffraganeo Herbipolensi confabulatus est, qui non minus ac ille sæpius ingeminavit: Se mansurum apud matrem. Cui tandem modestè Brentius respondit: Non tamen Patris esse obliviscendum. *Ey lieber Herr / ihr müßet darnach deß Vatters / deß lieben Gottes darneben nicht vergessen.* vid. Conrad. Dietrici Conc. Seculare p. m. 84. An. 1552. cum Tridento Brentius rediret, Cardinalis Tridentinus, celeribus equis Tridentum contendens, & Wirtembergicos Legatos obvios habens, Brentium humanissimè salutavit, prolixè illi sua deferens officia quæ & si domi fuisset præstiturum se fuisse affirmabat. vid. Jac. Heebr. Orat. Brentio dicta p. m. 39. & Melch. Adami p. m. 215. a. An. 1556. Illustrissimus Princeps Wirtembergensis permisit, rogatu nonnullorum Principum, ut Joannes à Lasco cum Brentio colloqueretur de Cœna Domini, si fortè hoc medio via sterni posset ad Concordiam. Sed irritus fuit conatus piorum Principum. Nullius enim Concordiæ mentionem fieri volebant Wirtembergenses, si non prius ab alterâ parte Augustana Confessio absolute & simpliciter approbaretur. *Hatenus*

Stenus Hospinianus ex vero refert Histor. Sacram.
p. m. 245. Nunc de suo addit, quæ sequuntur:
Brentius quoque in hoc colloquio primum se cum
sua Ubiquitate exeruit: Nam in eo conclusus undi-
que à Lasco & in angustias redactus extremas pro-
rupit in hæc verba: Christum non verè & natura
fuisse hominem, sed phantasiâ tantum: Nec verè
passum & mortuum fuisse; sed ita hominem natum,
ut humana natura in assumptione sit exæquata in
omnibus naturæ divinæ: Et ubique præsens esse cœ-
perit cum eadem, non in homine tantum, sed quo-
vis ligno, lapide, animante &c. Item Christum etiam,
cum sit in pane, sedere ad dextram Dei; aliaque
hujus generis multa. De hoc Colloquio scriptum
quoddam per manus multorum sparsum est postea
à Wirtembergensibus, de quo Joannes à Lasco con-
queritur, quod in eo multa non contineantur, quæ se
& dixisse atque etiam à Brentio audivisse cerò sciat.
Addere volumus hæc ex Hospiniano, ut Lectori
cordato specimen exhiberemus, quomodo Hospi-
nianus vera & falsa permiscere & rebus gestis men-
dacia noverit asnuere. Unde judicium porro capi
potest de Historiâ G. Arnoldi Hæreticâ, præsertim
in materiâ de Jac. Andrea & aliorum Theol. Evan-
gelicorum certamine cum Calvinianis, in quâ Ho-
spinianus utramque ipsi facit paginam. Brentium
igitur cum Joh. à Lasco collocutum & sessionem
humanæ Christi naturæ etiam tùm, cum in pane
corpus & sanguis ejus sacramentaliter præsto sunt,
docuisse pro veris agnoscimus. Illum ipsum verò
humanæ Christi naturæ veritatem negasse & phan-
tasticam solum, ipsique naturæ divinæ in omnibus

(F) 4

(ipsa-

(ipsaque adeò essentia &c.) exæquatam asseruisse tam putidum est mendacium, ut quivis palpare queat.

Scripta Brentii ab omnibus eruditis laudantur, quæ cum aliis operibus B. Lutheri & Philippi Melancthonis An. 1558. d. 6. Martii, Maximiliano, Romanorum Regi, à Duce Christophoro transmissa sunt. Miserate ei Princeps, (cujus frequens literarum cum Rege commercium erat, quarum *αὐτῷ* *ἡγεῖα* ipsiusque Regis manum vidimus & legimus,) libellum contra Staphylum & Hosium à Brentio exaratum. Eum Maximilianus ostendit Hosio Cardinali, qui multa de sedici quæ scripserat, cum in mentem ejus nunquam venerint, respondit. Ipse verò Rex gratias egit non tantum pro libello, verum etiam desideravit, cum à Duce Christophoro ei fuissent oblata, ut Mart. Lutheri, Melancthonis, Brentii sive aliorum Theologorum veræ religionis (ita sonant ipsius verba sermone vernaculo) transmittere velit, quod sibi singulari beneplacito esset futurum. Daran werden uns Euer Liebe ein sonders Gefallen thun.

Misit autem simul Catalogum Scriptorum Lutheri, quæ jamjam possideat hisce verbis:

Tomus primus omnium operum Reverendi Patris D. M. Lutheri, quæ Vir Dei ab Anno XVII. usque ad anni vicesimi aliquam partem scripsit.

Tomus secundus omnium operum reverendi patris Viri Dei D. M. L. quæ edidit ab anni vicesimi parte quâdam usque ad annum vicesimum quartum.

Der

Der erste Theil aller Bücher und Schriften des theuren seeligen Manns Doct. Mart. Luthers / vom siebenzehenden Jahr bis auf das zwey und zwanzigst.

Der andere Theil zc. vom XXII. Jahr bis auf den Christl. Abschied auß diesem Leben des Hochlöbl. Herrn Fridrich Herhogen und Churfürsten zu Sachsen. Im Mayen des XXV. Jahrs.

Der dritte Theil von An. 25. bis etwas über den Anfang des 28. Jahrs.

Der vierdte Theil aller Bücher und Schriften / des theuren seel. Manns D. Luthers vom acht und zwanzigsten Jahr / bis auf das Dreissigste.

Der fünffte Theil vom 30. bis drey und dreyßig. Scriptæ sunt literæ d. 23. Febr. Anno 1558.

Accepit igitur Tomum 3. 4. 5. 6. 7. è Latinis. 6. 7. 8. 9. è Germanicis operibus Lutheri. Item Philippi Melancthonis Locos Communes cum Annotationibus in Epistolam ad Romanos. Denique ex operibus Brentii, quæ tum prostabant, Commentarios in Esaiam, Samuelem, Lucam, Acta Apostolorum, in Johannem, Exodum, Leviticum, Job. Amos. Judicum & Ruth. Josuæ. Epistolam ad Galatas, Philippenses. De Pœnitentia. Postillam. De administranda republicâ. Contra à Sotum. Catechismus. Cæterùm rariora esse J. Brentii opera in terris Saxonici docet, D. Georgius Casparus Kirchmayerus, Senior in Acad. Wittenbergensi, in Epistola Gratulatoriâ ad Disp. Val. Lœschneri R. Joh. Bey-

(F) 5

schla-